

Pavao Tekavčić

TVORBA RIJEČI U NAŠIM SUVREMENIM UDŽBENICIMA TALIJANSKOG JEZIKA

1. Tema kojom se namjeravamo pozabaviti u ovom prilogu, samo je dio pitanja što sve mora obuhvatiti nastava stranog jezika. To su ponajprije tri temeljne komponente standardnog Chomskyjeva modela, tj. fonetika, sintaksa i semantika; po nekim suvremenim lingvistima, morfologija može biti zasebna komponenta uz tri navedene,¹ čime se broj razina jezičnoga proučavanja penje na četiri temeljne razine² (uz koje ima i drugih). U današnje vrijeme postaje, međutim, sve jasnije da systemska strana jezika (kako u duhu raznih smjerova strukturalizma, tako i generativno-transformacijske gramatike) ne može objasniti svu kompleksnost jezične stvarnosti, funkcioniranja jezika u govornom činu pojedinih članova određene zajednice. Jezik je također odraz ljudskog duha, on omogućava komunikaciju u društvu i djelovanje govornika na sugovornika (ili sugovornike) itd., pa danas sve veću pažnju privlače psihološki, društveni, komunikacijski i pragmatički aspekti jezika (dakle, psiholingvistika, sociologija, teorija komunikacije ili komunikologija, pragmatika).³ To je vjerojatno ono sedmo »doba« lingvističke znanosti što ga tek uzgred spominje i na neki način najavljuje D. Crystal.⁴ Ti faktori uključuju po prirodi stvari i transfrastičke strukture ili tzv. lingvistiku teksta, tako da bi to mogla biti peta temeljna razina jezika i jezičnog proučavanja.⁵

2. Iz naslova našeg priloga proizlazi da smatramo kako bi jedna komponenta u nastavi stranoga jezika morala biti i tvorba riječi (o kojoj smo već pisali na stranicama ovoga časopisa⁶). Striktno uzevši, to je morfološka razina, pa je takvom smatra i Matthews.⁷ No tvorba riječi ima i sintaktičke, leksičke a, naravno, i semantičke implikacije, te tvori zasebno područje lingvističkih studija, koje zahvaća u sve razine opisa, čak i u glasovnu.⁸ Kako je poznato, tvorba riječi jedan je od glavnih načina obnavljanja, popunjavanja leksika, a to je zapravo prilagođavanje leksika onim funkcijama što ih neki jezik u svojoj zajednici vrši.

¹ V. Matthews 1974, passim; Mayerthaler 1974, str. 73 i 76.

² Zanimljivo je da se te četiri razine do određene mjere poklapaju s razvojnim periodima jezične znanosti u 20. stoljeću, kako ih vide P. H. Matthews (1974, str. 4) i D. Crystal (1971, str. 167 i dalje).

³ Usp. Lyons 1977, str. 152; Fuchs — Le Goffic 1975, str. 112.

⁴ Crystal 1971, str. 167; 243—244.

⁵ U tom je smislu vrlo zanimljiv i koristan priručnik Marchese 1979, koji je pretežno posvećen baš tim područjima i time popunjava veliku prazninu u nastavi jezika i jezičnom odgoju uopće.

⁶ Tekavčić 1977.

⁷ Matthews 1974, poglavlje III (str. 37—58).

⁸ Ne valja zaboraviti da je jedan od glavnih argumenata generativno-transformacijske teorije protiv pojma fonema i fonematske razine uzet iz tvorbe riječi: to je razlika — po predgenerativnoj lingvistici — u statusu alternancije *in-* i *im-* (koja je morfofonemska) i alternancije *in-* i *in-* (koja je alofonska). Zbog fonematske razine te se dvije alternancije ne mogu spojiti u isto pravilo, iako je jasno da se temelje na istoj pojavi (asimilacija po mjestu artikulacije). Usp. Matthews 1974, str. 203.

Čini li dakle tvorba riječi dio opisa nekog jezika? Odgovor, naravno, može biti samo potvrđan: ako je leksik dio jezika, a tvorba riječi jedan od postupaka obnavljanja leksika, tvorba riječi u potpunom smislu ulazi u opis jezika. Dok je to u lingvističkom znanstvenom radu izvan svake sumnje, stvar se donekle mijenja kada se radi o glotodidaktici, tj. o poučavanju i učenju, usvajanju stranog jezika. Kako se u ovom radu ograničavamo na talijanski jezik, naglašavamo odmah u početku da se sve naše konstatacije, ukoliko drukčije nije rečeno, odnose samo na nj. Što smo kazali da se u pogledu tvorbe riječi stvar donekle mijenja kad prijeđemo na polje glotodidaktike, ne odražava naše uvjerenje, već je to odraz prakse. Listajući, naime, naše udžbenike talijanskog jezika ne možemo a da ne pomislimo kako je tvorba riječi neosporna Pepeljuga u procesu usvajanja toga jezika. Da bismo obrazložili tu tvrdnju, pogledat ćemo najprije kako se u našim udžbenicima i priručnicima obrađuje tvorba riječi u talijanskom jeziku, a zatim ćemo pokušati da pokažemo zašto i u kojoj mjeri smatramo ne samo korisnim nego i nužnim da i tvorba riječi bude uključena u nastavno gradivo, i to u većoj i sistematičnijoj mjeri nego dosad.

3. Proučili smo ove udžbenike: Cernecca 1962; Drinković — Mladineo — Dermitt 1968. i 1972; Jernej 1976; Jernej — Vučetić — Damiani 1978; Stipčević — Franchi 1976; Škerlj 1974 (v. bibliografiju). Nismo obuhvatili one udžbenike koji se po prirodi i namjeni ne mogu baviti tvrbom riječi (Rossi Hace — Zaina 1975), ni udžbenike posvećene ex professo tvorbi riječi (Vučetić 1979).

Od navedenih šest udžbenika nećemo se ubuduće osvrtni na udžbenik Jernej — Vučetić — Damiani 1978, jer u njemu nijedna lekcija nije posvećena tvorbi riječi, niti se tvorba riječi sustavno obrađuje. To nas može donekle iznenaditi, jer je to, kako podnaslov kaže, udžbenik za niži, srednji i viši stupanj i dopuna talijanskim gramatikama, a one uglavnom sadrže bar neke temeljne pojmove iz tvorbe riječi.

4. Prije nego prijeđemo na analizu i komentar materijala iz tvorbe riječi u ostalih pet udžbenika, moramo riješiti dva teoretska, ali i praktična pitanja: 1) koje ćemo tvorbene postupke razlikovati u talijanskom jeziku i 2) pripada li njima tzv. *alteracija* i ako im pripada, koje mjesto zauzima.

4.1. Kako u okvirima ovoga rada ne možemo detaljno diskutirati o pitanjima klasifikacije tvorbenih postupaka, nabrojiti ćemo ukratko koje postupke, po našem mišljenju, valja svakako razlikovati, uz kratko obrazloženje.

1) *Izvođenje (derivazione)* sastoji se u dodavanju nesamostalnoga segmenta⁹ (sufiksa) na samostalni, potencijalno samostalni¹⁰ ili već tvoreni (izvedeni, složeni) segment, koji ćemo zvati *osnovom*. Nesamostalni se segment dodaje u linearnom redu iza osnove, a rezultat može pripadati i sintaktičkoj kategoriji različitoj od kategorije osnove (tu pojavu zovemo *transkategorizacija*). Kako ćemo malo kasnije izložiti, ovamo ubrajamo i tzv. *alteraciju*.

⁹ Namjerno izbjegavamo ovdje termin *morfem*, jer se sufiks obično citira zajedno s gramatičkim morfemom, pa prema tome s funkcionalnog gledišta obuhvaća dva morfema.

¹⁰ Naš izraz *potencijalno samostalan* nastoji otprilike kazati ono isto što čitamo i u Jernej 1976 na str. 330: »La parola-base che precede gli esempi di derivazione [u popisu što slijedi] ha puro valore orientativo e non costituisce in tutti i casi il punto di partenza del derivato.« Tako, na primjer, u paru *dirigere* → *direttore* osnova nije samostalni segment, ali je tvorba ipak motivirana zahvaljujući semantičkom kontaktu.

2) *Slaganje (composizione)* je postupak kojim se sjedinjuju dva ili više samostalnih segmenata. Oni mogu biti u različitim linearnim redovima i pripadati različitim sintaktičkim kategorijama, a rezultat (složenica) može pripadati kategoriji različitoj od kategorija sastavnih dijelova.

3) Treći je postupak tvorba riječi *prefiksima (formazione con prefissi; neki kažu prefissazione¹¹)*, tj. segmentima (ovdje možemo kazati: morfemima) koji se u linearnom redu dodaju p r e d osnovu, a nemaju mogućnost da transkategoriziraju rezultat.¹² Kako se prefiksi mogu podijeliti u dvije grupe prema tome mogu li biti i samostalni (npr. *con-*) ili samo prefiksi (npr. *ri-*), po nekim bi interpretacijama tvorbu prefiksima valjalo podijeliti na dva odgovarajuća dijela i prvi pribrojiti slaganju, a drugi izvođenju. Ovdje ne postupamo tako jer smatramo da su zajedničke karakteristike obiju grupa važnije i da opravdavaju grupiranje tvorbe prefiksima kao samostalnog tvorbenog postupka.

4) Posebnu grupu čine i *parasintetičke tvorevine (formazioni parasintetiche)*, jer u njima se osnovi istodobno dodaje i prefiks i jedan segment koji u linearnom redu stoji poslije osnove. Pri tome valja razlikovati dodaje li se poslije osnove samo gramatički nastavak (koji povlači za sobom transkategorizaciju), kao npr. u *rosso* → *a + rosso + ire (arrossire)* ili se dodaje i sufiks, kao npr. u *trono* → *in + trono + izz + are (intronizzare)*. Ova posljednja vrsta parasintetičkih tvorevina upotrebljava dakle tri tvorbeno postupka, pa se može smatrati i trostruko »obilježenom«.

5) Petu grupu tvore one riječi koje su rezultat transkategorizacije, bez prefiksa ili sufiksa; možemo ih provizorno nazvati *bezafiksnim tvorevinama*. To su glagoli izvedeni od imenica ili pridjeva (*telefonare, sanare*) i imenice izvedene od glagola (poznatiji tip: tzv. *deverbali ili postverbali*, npr. *accordo* ← *accordare*).

6) U današnjem su jeziku vrlo česte tvorevine koje nastaju sjedinjavanjem latinskih ili grčkih elemenata (koji mogu ali ne moraju biti samostalne riječi); to su tzv. *prefiksoidi i sufiksoidi* (drugi ih zovu *pseudosufiksi i pseudoprefiksi*). Porijeklo je takvih tvorevina uvijek u jeziku znano i tehnike, no danas to mogu biti i vrlo česte riječi svakodnevna govora. Na primjer: *idrometro, callifugo, fotofobia, automobile* itd.

7) Različitim suvremenim postupcima kraćenja, »sažimanja« riječi u oglasima (*batermo, militesente*) ili u reklamama (*fornet*) itd. ne možemo se ovdje potanje baviti.

4.2. Obuhvaća li tvorba riječi i tzv. *alteraciju*? Kako je poznato, pod tim se razumijeva subjektivno, afektivno nijansiranje već postojećih riječi, a ne stvaranje »novih« riječi, pa ćemo tu formulaciju zaista i naći u većini gramatika. Tako npr. Regula — Jernej 1975. na str. 73. kaže: »i suffissi... *derivativi*... modificano la sostanza della voce originaria a cui vengono aggiunti e vanno quindi distinti dai suffissi *alterativi* con cui si formano i sostantivi e gli aggettivi alterati«. (Valjalo bi dodati da to vrijedi i za druge vrste riječi, barem za glagole i priloge.) Na str. 79. ista gramatika za alterativne sufikse kaže da su to »quelli che danno alla parola una *sfumatura accessoria* più o meno affettiva, conservandone intatto il significato fonda-

¹¹ Npr. Hall 1971, str. 343, no termin nije uobičajen.

¹² Smatramo da prefiks sam po sebi ne transkategorizira ni u izvedenicama tipa FAMA → INFAMIS, gdje mu M. Brea pripisuje tu sposobnost (Brea 1980, str. 107. i dalje), jer se glavni postupak transkategorizacije ovdje vrši gramatičkim morfemom.

mentale«. Analognu ćemo formulaciju naći i u jednoj od najnovijih gramatika, tj. Altieri Biagi — Heilmann 1978. Na str. 180. razlikuju se »*monemi modificanti* che ... modificano, alterano, il significato del nome dandogli una particolare sfumatura qualitativa o quantitativa« (uz podjelu na poznata četiri tipa, napomenu da se te vrijednosti često isprepliću i primjere) i oni monemi »che permettono di *derivare da un segno* (sostantivo o non sostantivo che questo sia) *un segno sostantivo di significato diverso*«. Ista se razlika ponavlja na str. 198. za pridjeve. I gramatika Battaglia — Pernicone 1972. odvaja tzv. *nomi alterati* (koji nastaju »mediante aggiunta di speciali suffissi che imprimono nei nomi stessi i segni di un giudizio da parte di chi parla«, str. 88—89) od izvedenica (koje se obrađuju u poglavlju »Formazione del nome«, str. 91—94), a tako postupa i starija gramatika Trabalza — Allodoli 1939 (derivacija na str. 33. i dalje, alteracija na str. 61. i 105). Gramatika Fabbri — Balzani 1972. također dijeli izvedenice (*nomi derivati* na str. 118; *aggettivi derivati* [izvedeni i stvoreni prefiksima] na str. 156. i 157) od *nomi alterati* na str. 119. i 157, ali se razlika ne formulira jasno, nego se za ove potonje kaže da »conservano una parte del nome da cui derivano [misli li se na značenje?] e modificano il significato con l'aggiunta di speciali suffissi« (str. 119). Ova formulacija u cijelosti vrijedi i za derivativne sufikse, pa ipak se o ovim posljednjima kaže samo ovo: »si dice *derivato* [il nome, P. T.] quando *deriva da un altro nome primitivo* con l'aggiunta di alcuni elementi (*suffissi e prefissi*) alla radice e, talvolta, alla desinenza del primitivo« (l.c). Ne vidimo kako i gdje se sufiksi mogu dodati na gramatički morfem (desinenza), a autori ne daju primjer.

Suprotno njima, Hall 1971. uopće ne dijeli alteraciju od derivacije (str. 215—341), dok je Fogarasi 1969. nekako na pola puta, jer imensku alteraciju obrađuje u sklopu derivacije, ali kao poseban odsječak (str. 98—105), a sve glagolske sufikse obrađuje zajedno (str. 108—109).

5. Treba li, dakle, odvojiti derivaciju od alteracije ili ne treba? Koji se razlozi mogu navesti za svako od tih dvaju mišljenja? Razloge koji se navode u prilog odvajanju, upoznali smo u prethodnom paragrafu. I zaista, svaki izvorni govornik intuitivno zna da su i *kućanica* i *kućerina* izvedeni od osnovne riječi *kuća*, *čovječji* i *čovječuljak* od riječi *čovjek*, u talijanskom *fioraia* i *fiorellino* od *fiore* itd., ali svaki takav govornik osjeća i razliku između *kućanica*, *čovječji*, *fioraia* s jedne strane, i *kućerina*, *čovječuljak* i *fiorellino* s druge. No gdje treba povući granicu? Pomoću kojih kriterija? Očito je da »promjena značenja« sama po sebi nije dostatna, jer ako *kućanica* nije po značenju isto što i *kuća*, nije to ni *kućerina*: u oba slučaja značenje je promijenjeno. Dolazimo, dakle, do dobro poznatog pitanja: koliko »isto« može biti značenje da bismo mogli govoriti samo o »afektivnom nijansiranju« uz očuvano temeljno značenje (alteracija), a koliko mora biti »različito« da bismo mogli rezultat definirati kao »novu« riječ? Točnih kriterija za to nemamo, pa stoga postoji vrlo realna opasnost »ostatka« nakon diobe, a to je uvijek znak da kriteriji diobe ne zadovoljavaju. Nema druge nego priznati da oba postupka mijenjaju značenje osnovne riječi. Na toj se osnovi, prema tome, dosljedna dioba ne može provesti.

Što se morfologije tiče, oba tipa sufiksâ pokazuju iste karakteristike: nesamostalnost u govornom lancu, položaj u linearnom redu iza osnove, selekciju određenih gramatičkih nastavaka (sufiks *-in-* traži nastavke *-o*, *-a*, *-i*, *-e*, sufiks *-ant/-ent-* traži nastavke *-e*, *-i* itd.). Sa sintaktičke strane oba tipa tvorevina proizlaze iz transformacije određenih »podložnih« (*soggiacente*)

sintagmi. Dioba je napokon otežana i time što ima sufiksâ koji mogu imati obje funkcije (usp. npr. *-otto* u *giovannotto* i *aquilotto*), a i takvih koji su nekako »na pola puta«: npr. *-aglia*, koji se smatra derivativnim, ali ima tako izrazit pejorativni smisao da se približava alterativnim sufiksima.

Netko će možda pomisliti da bi odlučujući kriterij mogao biti sposobnost transkategorizacije koju derivativni sufiksi posjeduju, a alterativni nikada (alterat uvijek pripada onoj sintaktičkoj kategoriji kojoj pripada i osnova¹³), no ni taj kriterij ne vrijedi uvijek, jer se od imenice može npr. tvoriti i imenica (*porta* → *portiere*, *fuoco* → *fuochista* itd.). Ni promjena roda ne može vrijediti kao kriterij jer izvođenje u nekim slučajevima ne mijenja rod (*ago* → *agoraio*, *camera* → *cameriera* itd.), dok ga alteracija katkada može mijenjati (*stanza* → *stanzino*, *donna* → *donnone* itd.).

6. Zaključak se nameće sam od sebe: nema nijednog sigurnog i uvijek valjanog kriterija za diobu (bez ostatka!) na derivaciju (»tvorba novih riječi«) i alteraciju (»afektivno nijansiranje postojećih riječi«), a nipošto ne može u tu svrhu poslužiti nešto tako fluidno i neegzaktno kao što je »blizina« ili »daljina« značenja. I derivacija i alteracija tvore jedan jedini postupak, a to je mijenjanje značenja osnove dodavanjem sufiksâ. Ubuduće zvat ćemo taj postupak naprosto *derivacijom*, a kada bude potrebno, razlikovat ćemo *afektivnu* od *neafektivne derivacije*.

Sada možemo prijeći na obradu tvorbe riječi u navedenih pet udžbenika.

7. Cernecca 1962. obrađuje samo afektivnu derivaciju konstatirajući da je talijanski jezik »vrlo bogat nastavcima kojima može nijansirati gotovo svaku riječ, osobito imenice, pridjeve i priloge«, a »to se postizava time što se na kraju riječi dodaju izvjesni sufiksi, koji povećavaju ili smanjuju prvotno značenje riječi« (oba citata na str. 250). Nije objašnjeno što je sufiks (a s obzirom na namjenu udžbenika širim slojevima, kako je rečeno u predgovoru, mislimo da bi trebalo objasniti); s druge strane, navedena formulacija stvara u učeniku dojam da je sufiks i nastavak isto, što je opasno, jer se termin *nastavak* upotrebljava i za gramatičke morfeme (npr. u 6. lekciji na str. 36. i 37). Po toj bi formulaciji i *-etta* i *-a* u imenici *cassetta*, na primjer, bili nastavci, pa bi svakako valjalo uvesti i terminološku razliku. No tim ćemo se pitanjem još posebno pozabaviti (v. § 15).

Onome što je rečeno o afektivnoj derivaciji, trebalo bi svakako dodati da ti sufiksi nemaju samo funkciju da povećaju ili umanje prvotno značenje, nego (i to mnogo više, čak u prvom redu) da izraze govornikov subjektivni stav, orijentiran bilo prema pozitivnom polu (dražest, nježnost ili veličina, impozantnost) bilo prema negativnom polu (prezir, ironija ili brutalnost, grubost, rugoba itd.). Dobro je poznato da deminutivi i augmentativi praktički nikada ne izražavaju čistu, logičku, afektivno neutralnu opoziciju 'malen ~ velik'. A. Alonso konstatira vrlo točno da je rijetko, iako posve moguće u jeziku da pojam umanjenosti bude izražen isključivo deminutivom,¹⁴ a P. Guiraud ovako formulira ispreplitanje pojedinih značenja: »Umanjenost izaziva pojam delikatnosti, ljubaznosti ili, naprotiv, pojam slabosti, ništavnosti; veličina evocira snagu, ili zloću, monstruoznost, rugobu«.¹⁵ I zaista, kao primjeri afektivne derivacije u Cernecca 1962. daju se ne samo deminutivi i augmentativi nego i tzv. *vezzeggiativi* i pejorativi, iako o ovoj drugoj »osovini« ništa nije rečeno.

¹³ To M. Leumann naziva *varijacijom* (Leumann 1944, str. 135. i dalje).

¹⁴ V. Alonso 1974, str. 163.

¹⁵ V. Guiraud 1964, str. 59.

Na str. 251. nalazimo korisno upozorenje (na koje ćemo, u sličnu obliku naići i u drugim gramatikama) »da je upotreba sufiksâ [misli se na afektivne] često pitanje ukusa i prakse«, pa da se valja čuvati pogrešnih tvorevina (kao npr. *boccone*, što nije augmentativ od *bocca*).

O neafektivnoj derivaciji i o drugim tvorbenim postupcima ništa se ne kaže, iako se u svim prethodnim lekcijama nalazi velik broj primjera koji pažljivu učeniku moraju pasti u oči (nekoliko nasumce izabranih primjera: u 15. je lekciji upotrijebljen glagol *ricevere* i imenica *ricevimento*, a i prefiksne tvorevine *indivolato*, *indossare*, *intrecciare*; u 17. lekciji nalazimo riječ *sarto*, izvedenicu *sartoria* i složenicu *caposarta* itd.).

Kako i taj, kao i svaki udžbenik talijanskoga jezika mora dati bar donekle zaokruženu sliku današnjega jezika, smatramo da bi bilo korisno osvrnuti se i na temeljne postupke tvorbe riječi i izvan afektivne derivacije.

8. Mnogo više pažnje poklanja tvorbi riječi Drinković — Mladineo — Dermitt 1968. i 1972: u 47. lekciji prvoga dijela (1968) obrađuje se afektivna derivacija (*Parole alterate*), dok 24. i 25. lekcija drugog dijela (1972) izlažu neafektivnu derivaciju, a na kraju gramatičkoga dijela (*Forme e strutture*) 25. lekcije čitamo i posve kratki pasus (s nekoliko primjera) o tvorbi prefiksima. Ostali tvorbeni postupci nisu obrađeni.

Deminutivi i *vezzezziativi* tvore ovdje jednu grupu, augmentativi drugu, pejorativi treću (str. 176). Imajući na umu malo prije navedene Guiraudove riječi, ipak bismo odvojili deminutive od *vezzezziativa*, jer ono što je maleno ne mora uvijek biti dražesno, ljupko, nježno itd. Sufiksi za prvu grupu (deminutivi, *vezzezziativi*) služe »za male osobe i stvari, ili za dražesne i drage« [1. c.; spac. P. T.], dok se u drugim dvjema grupama spominju samo stvari, premda među primjerima nalazimo i *giovannotto* i *poetastro*. Bolje bi bilo govoriti naprosto o pojmovima, čime je obuhvaćeno sve. Autori kažu da ti sufiksi »većinom ne mijenjaju osnovni smisao riječi, ali izražavaju neki naš sud o osobi ili stvari o kojoj je riječ« (1. c), no malo dalje dodaju da se značenje katkada ipak mijenja i da pridjevi s »nastavcima« *-accio* i *-astro* nisu pejorativi. Kao primjeri navode se pridjevi *biancastro* i *poveraccio*, koji zaista nisu pejorativi, no onda među prije navedenim primjerima ne bi smio stajati *verdastro*, koji je prema *verde* isto što *biancastro* prema *bianco*. Na kraju 47. lekcije stoji napomena da se ispravna tvorba deminutiva i sličnih riječi može naučiti samo iz upotrebe ili prakse; a da se sufiksima ne možemo služiti po volji. Drugim riječima, neafektivni su sufiksi selektirani.

Na str. 177. dodana je u sklopu 47. lekcije i jedna kratka i vrlo korisna vježba u kojoj nalazimo, međutim, i rečenicu *E un milanese che ama molto la sua città*, u kojoj kurzivom otisnuti dio valja pretvoriti u *nome alterato*, no to nije bez problema. Ta rečenica posve jasno odskače od drugih, pa vjerujemo da će malo koji učenik pogoditi ispravnu tvorbu.

Neafektivna derivacija obrađuje se, kako je kazano, u 24. i 25. lekciji drugoga dijela. Bez dvojbe je ispravno, korisno i pohvalno da su autori uključili tvorbu riječi u nastavno gradivo talijanskoga jezika. Pri tome su se nastojali ograničiti na one slučajeve u kojima nema problema selekcije ili leksikalizacije, no to im nije uvijek pošlo za rukom, jer u vježbi 1.a 24. lekcije nalazimo i primjere *fornaio*, koji je leksikaliziran (*fornaio* nije 'chi fa forni' nego 'chi nel forno cuoce il pane'), i *rigattiere*, riječ koja je motivirana (nadajmo se da ga nijedan učenik neće povezati s *gatto*!). Mjesto *rigattiere* bilo bi bolje uzeti koji drugi, jasniji i motivirani primjer.

Tumačenja značenja pojedinih sufiksa točna su i kratka (takva su objašnjenja uopće odlika toga udžbenika). Samo gdje gdje valjalo bi ih nadopuniti ili ublažiti. Na primjer, nije »cijela istina« da pridjevi na *-ibile* imaju pasivno značenje *tout court* (1972, str. 98), jer jedan od najčešćih primjera, možda čak i najčešći u svakodnevnu govoru, pridjev *terribile*, ima aktivno značenje (no istina je da on nije posve motiviran, pa nije najzgodniji primjer).

9. Najopširnija je, dakako, gramatika Jernej 1976, pa je samim tim i najtočnija. Afektivna derivacija obrađena je u 30. lekciji: deminutivi i *vezzeggiativi* i tu su grupirani zajedno (vrijedi dakle ista opaska kao za prethodni udžbenik), dok su augmentativi odvojeni od pejorativa (str. 239—243). Autor kaže (str. 240—241) da su neki deminutivi s vremenom izgubili prvotno značenje (npr. *ombrello — ombrellino*), no ipak neposredno poslije toga dodaje da »alcuni sostantivi, diventando diminutivi, cambiano di genere« (s primjerima *bocca — bocchino* i *bottega — botteghino*, koji su isto tako samostalne riječi prema svojim osnovama kao i *ombrellino* prema *ombrello*; valjalo je dakle precizirati da se u posljednja dva para radi o nekadašnjim ili prvotnim deminutivima, kao i u paru *ombrello — ombrellino*, a za promjenu roda bolji bi primjeri bili npr. *stanzino, villino, donnone* itd.). Trideseta lekcija završava napomenom o mogućnosti kombinacije afektivnih sufiksa (*fiorellino* itd.), i to ne samo istovrsnih nego i takvih koji pripadaju dvjema raznim pa i suprotnim tipovima (npr. deminutiv + pejorativ: *-ettaccio*; augmentativ + pejorativ, u oba moguća reda: *-accione, -onaccio*; deminutiv + augmentativ, također u oba reda: *-erellone, -oncino* itd.). Ta je napomena vrlo korisna da se pokaže kako se četiri vrijednosti afektivnih sufiksa praktički nikada ne javljaju »u čistom stanju«. Osobito su zanimljivi slučajevi onih kombinacija koje bi se strogo logički uzevši morale poništavati (deminutiv + augmentativ), a ipak su u jeziku moguće.

10. Neafektivna tvorba riječi podijeljena je na izvođenje (43. i 44. lekcija), slaganje (45. lekcija, u kojoj se obrađuju i prefiksi) i složenice s grčkim i latinskim elementima, tzv. prefiksoidima i sufiksoidima (48. lekcija). Prefiksi se, prema tome, ubrajaju u slaganje, a u bilježici na str. 340. autor primjećuje da po drugoj klasifikaciji (ne kaže kojoj) ti sufiksi i prefiksi pripadaju derivaciji. Već smo prije (§ 4.1) izložili da bi se prefiksi prema samostalnosti ili nesamostalnosti mogli podijeliti među izvođenje i slaganje; stoga mislimo da se svi ti tvorbeni elementi ne mogu uključiti samo u jedan od dvaju tvorbenih postupaka. U navedenom smo paragrafu također pokušali obrazložiti zašto mjesto te podjele prefiksa radije smatramo tvorbu pomoću njih posebnim postupkom.

Lekcija 43. obrađuje tzv. nepravu derivaciju (*derivazione impropria*), tj. onu koja se vrši ili zamjenom nastavka (*foglia — foglio*) ili transkategorizacijom (*avere — l'avere*) (str. 324). Teško je, međutim, u paru *foglio — foglia* utvrditi što je od čega izvedeno i radi li se uopće o pojavi koja ulazi u tvorbu riječi. Po našem mišljenju, paru *foglio — foglia* i sličnim parovima nema mjesta u tvorbi riječi: danas taj postupak nije produktivan, semantička je veza labava ili je uopće nema (usp. npr. parove *modo — moda, marco — marca* itd.), a ni s historijskog gledišta nije moguće kazati da li *foglio* potječe od *foglia* ili obratno, naprosto zato što su to dva fosilizirana broja jedne te iste latinske riječi (sing. FOLIUM, plur. FOLIA). Kronološki prioritet može se utvrditi samo katkad, npr. u paru *orecchia —*

orecchio, jer je oblik na -o sekundaran, tj. analogičan (po uzoru na *dito* — *dita*, *ginocchio* — *ginocchia* itd.).

Najveći dio primjera za tzv. nepravu derivaciju čine tvorevine u kojima sudjeluje i zamjena gramatičkoga nastavka i transkategorizacija (npr. *abbandonare* → *abbandono*, *migliore* → *migliorare* i sl.), pa je u uvodnoj napomeni na str. 324. mjesto dvaju tipova valjalo predvidjeti tri: zamjenu nastavka i/ili transkategorizaciju.

11. Pravo izvođenje (*derivazione propria*) obrađeno je u 44. lekciji, gdje nalazimo i jednu od definicija sufiksa u toj knjizi: »intendiamo per suffisso un gruppo di lettere (compresa la desinenza) che, aggiunto alla radice di una parola primitiva, ne modifica il senso« (str. 329). Na istom mjestu, malo dalje, kaže se: »una parola derivata può avere un solo e anche più suffissi. Così *bosc-aglia* ne ha uno; *fior-ell-ino* ne ha due; *pan-ett-oncino* ne ha tre.« Na te formulacije valja primijetiti: 1) da se odavna mjesto slovima operira glasovima, pa sufiks nije grupa slova, nego grupa glasova, a još bolje bi bilo govoriti naprosto o segmentu; 2) da osnova ne mora biti jednostavna riječ, jer se sufiks može dodati i na već izvedenu ili složenu osnovu (*amichevolezza* je izvedenica stvorena istim sufiksom i na isti način kao i *bellezza*, *guerrafondaio* je izvedeno sufiksom -aio kao i *fornaio* itd.).

Iako je alteracija odvojena od derivacije, primjeri za kombinaciju sufiksâ koji se ovdje daju, pripadaju alteraciji. Podilazi nas želja da adaptiramo poznatu latinsku izreku i da kažemo *Unitatem derivationis et alterationis expellas furca, tamen usque recurret...*

Nakon uvodnih napomena slijedi dug popis imenskih, pridjevskih i glagolskih sufiksa s primjerima (str. 330—334), čime je izvođenje obilno i potpuno obrađeno. Zato nam nije jasno zašto se o sufiksima još jednom govori, i to u 45. lekciji, koja je posvećena složenicama, a obrađuje najprije plural složenica i zatim prefiksne tvorevine pod neobičnim naslovom *Parole composte con prefissi e suffissi* (str. 340). Nakon plurala složenih imenica govori se s a m o o prefiksima (str. 340—342), a zatim u k r a t k o p o n o v n o o sufiksima, s drukčijom (i točnijom!) definicijom »intendiamo con questo nome un e l e m e n t o (spac. P. T.) (ivi compresa la desinenza) che aggiunto alla radice di una parola primitiva, ne modifica il senso« (str. 342). Slijedi kratak pregled nekih dvadesetak sufiksa (imenskih, pridjevskih, glagolskih i priloških) s primjerima. Zašto se ovdje o sufiksima ponovo govori? Uzevši u obzir naslov ovoga dijela 45. lekcije, možda su u njemu trebale biti obrađene parasintetičke tvorevine (od kojih su neke navedene među primjerima za prefikse, npr. *addomesticare*, ali bez ikakva komentara o tom tvorbenom postupku).

Naposljetku nekoliko riječi o tvorevinama kao *cispadano*, *transalpino*, u hrvatskom ili srpskom jeziku *protupožarni* itd. Njih ne možemo svrstati u složenice, jer *cispadano* nije složeno od *cis-* i *padano* nego izvedeno od (latinske) baze CIS PADUM, kao i *transalpino* od TRANS ALPES itd. I u hrvatskom ili srpskom jeziku *protupožarni* nije složenica (*protu* + *požarni*, što bi onda bilo protivno od *požarni*, kao *udarac* — *protuudarac* itd.), nego izvedenica od osnove *protiv* + *požara*:

mjere protiv požara ⇒ *protupožarne mjere*.¹⁶

Te tvorevine pripadaju dakle izvođenju, a ne slaganju, a ujedno su lijep primjer kako osnova na koju se dodaje sufiks, može biti već rezultat tvorbenih procesa (dakle, ne mora biti jednostavna riječ).

¹⁶ V. Tekavčić *Aspetti*, bilješka 7.

12. Prefiksoidi i sufiksoidi obrađeni su, kako znamo, u 48. lekciji. Šteta je što se za neke prefikse ne pravi razlika između primarnog i sekundarnog značenja odnosno — s čisto sinkronijskog gledišta — razlika dvaju međusobno nezavisnih prefiksoida, npr. *foto*₋₁ 'ono što je u vezi sa svjetlom' (*fotosintesi, fotografija*) i *foto*₋₂ 'ono što je u vezi s fotografijom' (*fotoromanzo, fotomodella* itd.); isto tako *radio*₋₁ i *radio*₋₂ i sl.

13. U prikazu onoga što o tvorbi riječi nalazimo u posljednja dva naša udžbenika (Stipčević — Franchi 1976; Škerlj 1974), možemo biti kratki. Prvi od njih obrađuje sistematski samo afektivnu derivaciju, i to na više mjesta: imenicu u 16. lekciji (str. 216—217), u tzv. reviziji uzetoga gradiva (str. 272) i u pregledu gramatike (str. 507—508), pridjev u reviziji gradiva 21—25. lekcije (str. 330) i u gramatici (str. 516). Autori obrađuju sve tipove (osim *vezzezzgiativa*) dobro odabranim primjerima i obaveznom napomenom da su pojedini afektivni sufiksi selektirani, »pa se ne mogu dodavati bilo kojoj imenici, već svaka zahteva određeni nastavak. Njihova tačna upotreba može se naučiti samo iskustvom« (str. 272). Ne bismo se potpuno složili s formulacijom da deminutivi umanjuju značenje (odnosno augmentativi uvećavaju), kako je rečeno na str. 272. Tim se, naime, postupcima ne umanjuje (uvećava) značenje, nego se tvore riječi koje označuju umanjenu (uvećanu) pojavu (predmet, osobu itd.).

Neafektivna derivacija ne izlaže se sustavno, nego se pojedini sufiksi dotiču prigodom iznošenja drugih gramatičkih pitanja: npr. sufiks *-ista* u tvorbi plurala (str. 70), sufiks *-tore, -trice* u tvorbi ženskoga roda (str. 203) itd. Ne govori se ni o drugim tvorbenim postupcima.

Škerljev udžbenik osvrće se posve kratko na neafektivnu derivaciju u 71. lekciji (str. 173—175) tumačeći pojam tzv. nastavka ili sufiksa u hrvatskom ili srpskom i talijanskom jeziku s nekoliko tipičnih primjera, a zatim — uz napomenu da se u ovom sažetom prikazu ne može potpuno izložiti bogatstvo talijanskih sufiksa — prelazi na jednu veliku grupu koja »zaslužuje naročitu pažnju«, a to su sufiksi koji »ne menjajući osnovni smisao reči, dodaju mu neke važne crte« (str. 173). (Formulacija nam se čini kontradiktorna: ako ti sufiksi dodaju osnovnom smislu riječi zaista važne [semantičke, P. T.] crte, onda on ne može ostati nepromijenjen.). Tako nastaju *nomi alterati*, »preinačena imena«, što ih autor zatim tumači primjerima, uzimajući u obzir ne samo imenice i pridjeve nego i priloge (dok se, na žalost, ne govori o glagolima, što bi upotpunilo sliku). Ovdje bismo istakli dvije vrlo važne pozitivne crte Škerljeva tumačenja afektivne derivacije.

1) Afektivna i neafektivna derivacija prezentirane su kao jedan jedini postupak, pa je prva samo jedna grupa unutar tvorbe sufiksima uopće.

2) Autor već na početku naglašava da se pojedina afektivna značenja isprepliću i kombiniraju, da deminutivi izražavaju »u isti mah i ljupkost predmeta ili nežnost prema njemu«, da sufiks *-uccio* »može, međutim, da ima i prezriv smisao« (primjer *regaluccio* 'malen poklon, nedostojan pažnje'), da »nastavak *-accio* ima takođe pogrđan i prezriv smisao, ali u isti mah ukazuje i na to da je predmet veći od običnog« (među primjerima nalaze se doduše i *omaccio* i *boccaccia*, riječi koje ne označuju predmete). Čistu pejorativnu funkciju ima sufiks *-astro*, čistu augmentativnu sufiks *-one*.

14. Iz provedene analize mogu se izvući neki zaključci, tj. neke zajedničke crte.

1) Afektivna se derivacija većinom odvaja od neafektivne, premda se često ne može prešutjeti sve ono što im je zajedničko, što ih povezuje u jedan jedini postupak.

2) S obzirom na čestotu i bogatstvo afektivne derivacije u talijanskom jeziku, ne može nas čuditi što je ona gotovo svagdje u prvom planu: ako se iz tvorbe riječi uopće nešto obrađuje, onda su to ili oba tipa derivacije ili samo afektivna, dok nema slučaja da bi bila obrađena samo neafektivna derivacija.

3) Gotovo svi udžbenici i priručnici namjenjuju tvorbi riječi više-manje sekundarno mjesto; nijedan udžbenik ne prikazuje tvorbu riječi kao ono što ona zaista i u prvom redu jest, a to je način obogaćivanja leksika; od tvorbenih postupaka izvođenje je na prvom mjestu, slaganje je izrazito zapostavljeno (premda je u današnjem jeziku sve češće¹⁷; usp. i § 18), a da o ostalim tvorbenim postupcima i ne govorimo.

4) U obradi afektivnog izvođenja svi udžbenici upozoravaju na selekciju sufiksâ i na oprez u njihovoj primjeni.

15. Prije nego prijeđemo na zadnji dio ovoga rada, u kojem ćemo iznijeti neke vlastite misli o tvorbi riječi u nastavi talijanskog jezika, neka nam bude dopuštena jedna terminološka diskusija. Već smo u § 7. dotakli pitanje i z r a z a za pojam 'sufiks' i rekli smo da nipošto ne valja upotrebljavati isti termin za taj pojam i za pojam gramatičkoga morfema. Kao primjer naveli smo sufiks *-ezza*: ako i njega i gramatički morfem *-a* zovemo *nastavkom*, stvaramo nepotrebnu zabunu, a da ne govorimo o tome da ostaje otvoreno pitanje kako ćemo onda zvati segment *-ezz-*. Na žalost, nijedan udžbenik ne provodi dosljedno tu razliku: Cernecca 1962. govori o nastavcima npr. u tvorbi plurala (6. lekcija, str. 36—37) i u afektivnoj tvorbi (41. lekcija, str. 250), gdje *nastavak* znači 'sufiks'; Drinković—Mladineo—Dermić 1968. označuju terminom *nastavak* gramatički morfem (str. 37), ali i sufiks (str. 176), a isto tako postupa i Stipčević—Franchi 1976. (npr. na str. 503—504, *nastavak* je gramatički morfem, a na str. 507. sufiks) i Škerlj 1974. (u 6. lekciji, str. 13, gdje se prvi put obrađuje plural, *nastavak* je gramatički morfem, u 71. lekciji, na str. 173, isti se termin upotrebljava za sufiks). Jedino Jernej 1976. provodi terminološku razliku upotrebljavajući za pojam gramatičkog morfema izraz *dočetak* (npr. str. 31), ali to na žalost ne provodi dosljedno, jer odmah dalje (loco cit.) za isti pojam upotrebljava i termin *nastavak*. Jasno je da te dvije kategorije morfema valja i terminološki razlikovati: ako je tvorbeni morfem *nastavak*, onda gramatički valja zvati drukčije (*dočetak*, *završetak*), a ako za ovaj posljednji pojam upotrebljavamo izraz *nastavak*, valja tvorbeni morfem drukčije zvati. Budući da za 'sufiks' nemamo jednako dobar termin kao što je termin *predmetak* za 'prefiks', ne vidimo zapreke da se služimo međunarodnim izrazom latinskoga porijekla, što uostalom olakšava upotrebu stručne literature na drugim jezicima.

16. Kakva je dakle, po našem mišljenju, uloga tvorbe riječi u nastavi stranoga, konkretno talijanskog jezika? Koje joj mjesto pripada i u kojoj je mjeri valja obrađivati? Kako je leksik od početka učenja jezika ne-

¹⁷ Usp. Jernej 1976, str. 338.

izostavna komponenta (nema gramatike bez leksika, i obratno), a tvorba riječi sastavni dio leksika, izlazi da je i tvorba riječi, ako ne eksplicitno, a ono bar implicitno prisutna u procesu usvajanja jezika od njegova početka. Tako će na primjer, već u 1. lekciji udžbenika Drinković—Mladineo—Dermitt 1968. učenik naići na riječi *italiano* i *signorina* i uočiti vezu s *Italia* i *signore*, -a. Ako samo jedan učenik postavi pitanje o međusobnom odnosu riječi *Italia* i *italiano*, *signora* i *signorina*, eto nas na području tvorbe riječi, jer mu te odnose moramo objasniti. U 2. lekciji istoga udžbenika vjerojatno neće proći »bez komentara« riječi *benvenuta*, *corrispondente*, *fornello* i *penello*, *soggiorno* itd.; premda je prvih pet lekcija namijenjeno oralnom pristupu, zapažanja učenikâ o međusobnom odnosu pojedinih riječi u tekstu ne smiju ostati bez nastavnikova tumačenja. Već u 3. lekciji susrećemo afektivne tvorbe *piccolino* i *grassottello*, objašnjenje kojih je prepušteno nastavniku, jer u knjizi nema nikakva tumačenja. Po našem mišljenju, unatoč svemu što se može navesti u prilog audiovizualnoj metodi učenja, takve primjere učeniku naprosto moramo protumačiti ne želimo li da ih bez razumijevanja nabuba napamet, poput papige. Današnja nastava stranog jezika nastoji, i to s punim pravom, što je moguće više imitirati stvarne, svakodnevne jezične situacije, a u njima tvorbu riječi ne možemo izbjeći, a osobito ne možemo izbjeći afektivnu derivaciju ako želimo da učenik usvoji »pravi«, »živi« talijanski jezik, talijanski »kako se zaista govori« itd.

17. Jednoglasna upozorenja o potrebnom oprezu pri afektivnoj derivaciji mogu stvoriti dojam da afektivnu derivaciju valja izostaviti iz nastave talijanskog jezika. To se štoviše može protegnuti i na neafektivnu derivaciju, jer i za nju vrijede jednaka upozorenja: ništa nam u sistemu talijanskoga jezika ne može reći da radna imenica izvedena od glagola *portare* glasi *portatore*, od *comandare* naprotiv *comandante* a od *imbiancare* ili *imbianchire* glasi *imbianchino*; da je od *Milano* etnik *milanese*, od *Spoleto* naprotiv *spoletino* a od *Bergamo* *bergamasco* itd. Mogli bismo navesti još niz drugih primjera, no i toliko je dovoljno. Problem je jasan i nedvojben; to je nepredvidivost pojedinih tvorbenih postupaka. No jesu li takvi slučajevi ograničeni samo na tvorbu riječi? Naravno da nisu. Kako valja naučiti »napamet« takve idiosinkratičke restrikcije u tvorbi riječi, tako isto valja pamtititi da nasuprot glagolima *prendere*, *rendere*, *scendere*, *tendere*, koji imaju sigmatski aorist (*presi*, *resi*, *scesi*, *tesi*), postoji *vendere*, aorist kojega ne glasi **vesi* nego *vendei* ili *vendetti*. To je također »nepravilnost«, »iznimka«, tj. nepredvidivost, koju valja zasebno pamtititi. Drugi primjer: *andare* ima pravilan aorist *andai*, *dare* nema **dai* nego **diedi* ili *detti*, a *fare* ni **fai* ni **fiedi* ni **fetti* nego *feci*. Koliko bi se takvih primjera moglo još nanizati? Hoćemo li zbog njih izbaciti aorist iz nastave talijanskoga jezika? To vjerojatno nikome ne bi palo na pamet, a ipak su, kako smo čvrsto uvjereni, temeljni postupci tvorbe riječi u svakodnevnim govornim situacijama češći, dakle i važniji negoli aorist nepravilnih glagola. Autori udžbenika Drinković—Mladineo—Dermitt 1968. vrlo dobro primjećuju kako svakodnevni govorni talijanski jezik razmjerno brzo nameće pretvaranje upravnog govora u neupravni i upotrebu infinitiva.¹⁸ I zaista, bez poznavanja tih struktura učenik se neće moći izražavati ovjerenim talijanskim jezikom. Nešto slično vrijedi i za najčešće postupke tvorbe riječi: kako bi, na primjer, izgledao jezik nekog učenika koji ne bi poznao riječi kao *annunciatore*, *giocatore*, *comandante*, *elettricista*, *macchinista*, *giornalaio*, *impossibile*, *bellezza* itd., nego bi ih morao peri-

¹⁸ Drinković — Mladineo — Dermitt 1968, str. 231.

frastički izražavati? A da bi upoznao, r a z u m i o i naučio te riječi, učenik mora ući u tvorbu riječi.

»Nepredvidivosti«, »iznimke«, tj. nepredvidivosti, ne-jedno-jednoznačnosti karakteristika su gotovo svih prirodnih jezika,¹⁹ i to u svim dijelovima njihova sistema (što nas u talijanskom upozorava da izgovor grafičke sekvencije *au* nije jednak u *causa* i *paura?*), pa se one u nastavi jezika ne mogu izbjeći.

18. Važna je i kontrastivna strana tvorbe riječi, pri čemu svakako odmah pomišljamo na bogatstvo talijanske afektivne derivacije, u usporedbi s nekim drugim jezicima koji se u nas uče (osobito francuski i engleski), pa i hrvatskim ili srpskim jezikom (ovaj ne može ništa suprotstaviti talijanskim kombinacijama afektivnih sufiksa kao *panettoncino*, *librettucciaccio* itd., a nema ni sintetičkoga ekvivalenta za talijanski elativ na *-issimo*).²⁰ No i neafektivna derivacija pruža zanimljivih primjera za kontrastivni studij: premda kategorije aspekta i tzv. *Aktionsart* nisu onako integrirane u talijanski glagolski sistem kao npr. u hrvatski ili srpski jezik, ipak je odnos tih dvaju jezika katkada i suprotan, pa npr. našem glagolu *telefonirati* odgovara u talijanskom ne samo neutralno *telefonare* nego i perfektivno obilježeno *fare una telefonata*, durativno obilježeno *stare telefonando* i iterativno obilježeno *fare delle telefonate*. U dvije od tih triju perifraza nalazimo deverbalnu izvedenicu *telefonata*, koja pripada danas vrlo vitalnom tipu tvorbe u talijanskom jeziku, tj. imenicama koje su formalno jednake singularu ženskoga roda participia perfekta (*telefonata*, *battuta*, *corsa*, *comparsa* itd.). Mnoge su takve imenice upravo prijeko potrebne u svakodnevnom jeziku: čim učenik nauči da se 'šetati' talijanski kaže *passeggiare*, mora odmah naučiti i to da našem perfektivnom glagolu 'prošetati' odgovara u talijanskom *fare una passeggiata* (uz leksikaliziranu lokuciju *fare quattro passi*).

U suvremenom je jeziku često i izvođenje bez sufiksa (samo transkategorizacijom),²¹ pa i ono tvori predmet kontrastivnoga studija; npr. *contatto* → *contattare*, *gettone* → *gettonare*, *cestino* → *cestinare* itd. U nekim je slučajevima glagol samo latentan, virtualno prisutan ali nije ostvaren: *alluvione* → (**alluvionare*) → *alluvionato*, *terremoto* → (**terremotare*) → *terremotato* itd.

Ne valja napokon zaboraviti kako su česte složenice u današnjem talijanskom jeziku, osobito u specijaliziranim jezicima tehnike, reklame itd.: *aspirapolvere*, *asciugacapelli*, *portatelevisore*, *scaldapizza*, *lavaparabrezza* (na neki način «dvostruka» takva složenica) itd.; tome pridolazi cijeli niz složenica s prefiksoidima *mini-*, *elettro-*, itd.²² I te bi složenice mogle biti predmet posebnih kontrastivnih radova.

19. Cjelovitost jezičnoga opisa, autentičnost jezičnih situacija od početka učenja, bogatstvo nekih tvorbenih postupaka u suvremenom talijanskom jeziku, njihov kontrastivni studij, sve su to činjenice koje nalažu da u nastavi talijanskoga jezika poklonimo tvorbi riječi više pažnje nego dosad. Nepredvidivosti, nepredvidivosti, »iznimke« nisu u tvorbi riječi ni brojnije ni

¹⁹ Nepredvidivosti i iznimaka nema npr. u hotentotskim jezicima (v. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* sv. 3 (1958), s. v. *hotentotski jezici*). Ne poznaje ih, naravno, ni esperanto, no on nije prirodni jezik.

²⁰ Po morfosintaktičkim i semantičkim karakteristikama mogli bismo i elativ na *-issimo* ubrojiti u afektivnu derivaciju: on se tvori sufiksom, nema sposobnost transkategorizacije, proizlazi iz jedne sintagme i mijenja značenje izražavajući ne samo intenzitet nego i afektivnost. Uvjereni smo da je u današnjem talijanskom jeziku afinitet između elativa i afektivne derivacije (usp. *benissimo* i *benone*) mnogo izrazitiji nego afinitet elativa i komparacije (*benissimo* i *meglio*), kamo još uvijek velika većina gramatika trpa elativ. Na status elativa u današnjem talijanskom upozorili smo u više navrata; v. osobito Tekavčić 1968.

²¹ Usp. Jernej 1976, str. 326. nota.

²² V. za velik izbor primjera iz najsuvremenijeg jezika Medici 1978. Tvorba riječi zauzima ovdje centralno mjesto, pa smo je i obradili u posebnoj studiji (Tekavčić, *Aspetti*).

teže nego na drugim područjima jezične strukture, i ne mogu biti razlog da se tvorba riječi izostavi iz nastave. Mnogo toga, dakako, ovisi o spremnosti i vještini nastavnika, no najveću važnost u tome imaju ipak udžbenici, pa bi u njima tvorbu riječi valjalo obrađivati opširnije, ilustrirati je većim brojem primjera i bolje je integrirati u studij leksika uopće, kako bi se potpuno osvijetlila njezina važnost u jezičnom opisu i u procesu jezične komunikacije.

Literatura

- Alonso 1974: A. Alonso, *Noción, emoción, acción y fantasía en los diminutivos*, u: *Estudios lingüísticos. Temas españoles*, Madrid, Gredos, str. 161—189.
- Altieri Biagi — Heilmann 1978: M. L. Altieri Biagi — L. Heilmann, *La lingua italiana, segni/funzioni/strutture*, Milano, Mursia
- Battaglia — Pernicone 1972: S. Battaglia — V. Pernicone, *Grammatica italiana*, Torino, Loescher
- Brea 1980: M. Brea, *Antónimus latinos y españoles, Estudio del prefijo in-*, Santiago de Compostela, Universidad de Santiago
- Cernecka 1962: D. Cernecka, *Talijanski za odrasle*, Zagreb, Školska knjiga
- Crystal 1971: D. Crystal, *Linguistics*, Harmondsworth, Penguin Books Ltd.
- Drinković — Mladineo — Dermit 1968: K. Drinković — K. Mladineo — E. Dermit, *Parliamo italiano — conosciamo l'Italia*, I volume (1^a e 2^a parte), vježbenica talijanskog jezika za I i II razred gimnazije, 1. i 2. godina učenja, Zagreb, Školska knjiga
- Drinković — Mladineo — Dermit 1972: K. Drinković — K. Mladineo — E. Dermit, *Parliamo italiano — conosciamo l'Italia*, II volume, vježbenica talijanskog jezika za III i IV razred gimnazije, 3. i 4. godina učenja, Zagreb, Školska knjiga
- Fabbri — Balzani 1972: T. Fabbri — E. Balzani, *Il segno vivente*, Dalla grammatica tradizionale alle moderne teorie, Bologna, Pàtron,
- Fogarasi 1969: M. Fogarasi, *Grammatica italiana del Novecento*, Budimpešta, Tankönyvkiadó
- Fuchs — Le Goffic 1975: C. Fuchs — P. Le Goffic, *Initiation aux problèmes des linguistiques contemporaines*, Pariz, Hachette
- Guiraud 1964: P. Guiraud, *La sémantique*, Paris, Presses Universitaires de France
- Hall 1971: R. A. Hall jr., *La struttura dell'italiano*, Rim, Armando
- Jernej 1976: J. Jernej, *Konverzaciona talijanska gramatika I i II dio*, Zagreb, Školska knjiga
- Jernej — Vučetić — Damiani 1978: J. Jernej — Z. Vučetić — I. Damiani, *Talijanski jezik*, udžbenik za niži, srednji i viši stupanj, dopuna talijanskim gramatikama, Zagreb, Sveučilišna naklada »Liber«
- Leumann 1944: M. Leumann, *Gruppierung und Funktionen der Wortbildungssuffixe des Lateins*, »Museum Helveticum« 1, str. 129—151.
- Lyons 1977: J. Lyons, *Chomsky*, Fontana, Collins
- Marchese 1979: A. Marchese, *Pratiche comunicative*, guida all'educazione linguistica e semiologica, Milano, Principato
- Matthews 1974: P. H. Matthews, *Morphology*, An Introduction to the Theory of Word Structure, Cambridge (G. B.), Cambridge University Press
- Mayerthaler 1974: W. Mayerthaler, *Einführung in die generative Phonologie*, Tübingen, Niemeyer
- Medici 1978: M. Medici, *La lingua delle Pagine Gialle*, Torino, Impronta
- Regula — Jernej 1975: M. Regula — J. Jernej, *Grammatica italiana descrittiva su basi storiche e psicologiche*, Bern, Francke
- Rossi Hacc — Zaina 1975: F. Rossi Hacc — E. Zaina, *L'italiano per Lei*, I i II corso audiovisivo, Zagreb Institut za strane jezike Narodnog sveučilišta grada Zagreba
- Stipčević — Franchi 1976: N. Stipčević — E. Franchi, *Osnovi italijanskog jezika*, Beograd, Prosveta
- Škerlj 1974: S. Škerlj, *Italijanski u 100 lekcija*, Beograd, Prosveta
- Tekavčić 1968: P. Tekavčić, *Sur le superlatif italien et roman*, »Studia Romanica et Anglica Zagrabien-sia« 25—26, str. 23—42.
- Tekavčić 1977: P. Tekavčić, *O problematici tvorbe riječi*, »Strani jezici« 3—4, str. 139—148.
- Tekavčić Aspetti: P. Tekavčić, *Aspetti di formazione delle parole ne »La lingua delle Pagine Gialle«*, u tisku u »Studia Romanica et Anglica Zagrabien-sia« 45—46.
- Trabalza — Allodoli 1939: C. Trabalza — E. Allodoli, *La grammatica degl'Italiani*, Fircaze, Le Monnier
- Vučetić 1979: Z. Vučetić, *Suvremeni talijanski jezik — Tvorba riječi (Italiano contemporaneo — Formazione delle parole)*, Zagreb, Sveučilišna naklada »Liber«.